

«Революція цін», її причини и наслідки.

"Революція цін" — рух цін в XVIII в. у бік їх значного й швидкого росту.

Сутність і економічний зміст (як і в Західній Європі в другій половині XVI- першій половині XVII ст.) — знецінювання грошового металу й величезне збільшення грошової маси, внаслідок чого відбулося швидке й сильне підвищення цін на всі товари.

Одними з основних соціально-економічних наслідків Великих географічних відкриттів, які і вплинули на так звану революцію цін, такі.

1. Почала формуватися колоніальна система, яка прискорила виникнення у Західній Європі капіталістичного виробництва і сприяла нагромадженню у буржуазії великих грошових сум, необхідних для організації великих капіталістичних підприємств. Піднесення Іспанії і Португалії як колоніальних держав було відносно недовгим. Отримані від колоній багатства феодали використовували непродуктивно, тоді як в Англії і Франції заохочувався розвиток промисловості й торгівлі. Позиції Англії, Франції і Нідерландів на колоніальних ринках зміцнювались.

Ці країни змогли більш ефективно використати географічні відкриття для розвитку ринкової економіки і створення власних колоніальних імперій.

2. Завдяки сміливим експедиціям мореплавців багатьох країн світу Європу, Африку, Америку і Австралію зв'язали між собою торговельні шляхи і почав складатися світовий ринок.

Його виникнення стало ще одним потужним поштовхом до зародження і розвитку капіталістичних відносин у Західній Європі.

Новий світ став ринком збуту для мануфактур Європи і монопольне володіння ним забезпечило швидке нагромадження капіталу в країнах Західної Європи. Великі географічні відкриття створили основу для виникнення міжнародного поділу праці та світового господарства. У боротьбі за оволодіння новими ринками поступово почали створюватися торгові компанії, які регулювали торгівлю купців з певним районом світу. Найбільш могутньою з них були Ост-Індські компанії в Голландії і Англії, яким вдалося монополізувати індійський ринок.

3. Відбулась так звана революція цін, зумовлена ввезенням з Америки до Європи великої кількості золота і срібла. За XVI ст. загальна кількість "дзвінкої монети", яка перебувала в обігу в західноєвропейських країнах, зросла більш ніж у 4 рази. Такий великий вплив відносно дешевого золота і срібла призвів до різкого падіння їхньої вартості та значного підвищення цін на продукцію сільського господарства і промисловості (за 30 років наприкінці XVI ст. вони зросли в 2—3 і більше разів).

4. "Революція цін" сприяла зміцненню позицій міської і сільської буржуазії, що зароджувалась; підвищенню її доходів і збільшенню кількості мануфактурних робітників. Розорювались великі землевласники-феодала, потерпали від збитків найбідніші селяни і наймані робітники, збагачувалась буржуазія.

5. У результаті Великих географічних відкриттів слідом за переміщенням головних торговельних шляхів центр економічного життя перемістився з країн Середземного моря до держав, розташованих на берегах Атлантичного океану. Стали занепадати італійські міста-республіки, виникли нові центри світової торгівлі — Лісабон, Севілья й особливо Антверпен. Саме останній став найбагатшим містом в Європі, світовим торговельним і фінансовим центром. У XVI ст. виникли товарна і фондова біржі. На відміну від Португалії і Іспанії, які мали переваги в торгівлі, основними виробниками промислових товарів були Нідерланди, Англія, Франція. Буржуазія цих країн швидко багатіла, переправляючи золото і срібло з приморських країн в обмін на промислові товари. Поступово вони витіснили конкурентів з морських шляхів, а потім — із заморських колоній. Зокрема, у дослідженнях Тихого океану і Південних морів на межі XVI— XVII ст. ініціативу перехопили Нідерланди, а у 40-ві роки XVII ст. буржуазна революція в Англії вивела цю країну на арену боротьби за ринки збуту, панування на морі, колоніальні володіння.

У XVI ст. у країнах Західної Європи капіталістичний сектор виробництва мав великий вплив на господарське життя, незважаючи на те, що давав меншу частину всієї продукції промисловості і сільського господарства. Більшу частину суспільної продукції продовжували виробляти господарства тих форм, які були властиві лише феодальному суспільству.

Для виникнення та розвитку капіталістичного виробництва необхідні дві умови:

- 1) наявність значної маси бідних людей, юридично вільних, позбавлених засобів виробництва та існування і змушених найматися на роботу до капіталіста;
- 2) нагромадження в руках невеликої кількості людей грошового багатства, необхідного для створення капіталістичного підприємства.

У західноєвропейських державах ці дві умови до XVI ст. почали лише складатися. Основою виробництва феодального суспільства Західної Європи, незважаючи на порівняно високий рівень його розвитку, продовжувало залишатися дрібне індивідуально-торгове сімейне господарство селянина на селі і ремісника у місті. Засоби виробництва і виготовлений за їх допомогою товар належали самому виробнику. Існував позаекономічний примус у формі кріпосного права та цехових обмежень. Тому першим кроком у справі первісного нагромадження капіталу стало юридичне звільнення особи селянина від кріпацтва і ремісника — від цехового порядку і примусу.

Примусове позбавлення дрібних товаровиробників засобів виробництва і їх перетворення у бідних продавців своєї робочої сили було важливим кроком до створення умов для капіталістичного виробництва. Історія цього процесу, за висловом К. Маркса, "записана у літопису людства мечем і вогнем". Це була кривава сторінка первісного нагромадження капіталу.

Другим важливим кроком на шляху організації капіталістичного виробництва був процес нагромадження великих грошових запасів у руках цехових майстрів, фермерів, але головним чином купців і лихварів. Основними джерелами нагромадження капіталів стали: колоніальні війни, торгівля рабами, піратство, державні позики, податки, система протекціонізму, жорстокі методи поневолення і пограбування корінного населення Африки, Азії, Північної і Південної Америки. Звідси видно, що не лише завдяки працелюбності, енергії і старанню, як вважають більшість західних учених, утвердився клас капіталістів, а й завдяки насиллю, пограбуванню, доведенню до бідності мільйонів людей.

Таким чином, первісне нагромадження капіталу — це історичний процес відокремлення дрібних виробників від засобів виробництва, примусового позбавлення їх приватної власності та перетворення у бідних продавців своєї робочої сили, що передувало власне капіталістичному нагромадженню.

Головною відмітною ознакою епохи первісного нагромадження капіталу були, по-перше, розвиток товарно-грошових відносин, становлення ринкової економіки, яка наклала відбиток на всі сторони суспільного життя того часу. Нові віяння буржуазних свобод, пов'язані з розширенням масштабів торгівлі, що ліквідувала територіальну замкнутість і обмеженість феодальних вотчин, вели до посилення підприємницької ініціативи.

По-друге, найбільш престижна галузь торгівлі — зовнішня торгівля — стимулювала розвиток товарного виробництва і внутрішню торгівлю. Завдяки їй Європа наприкінці XV ст. перетворилась у центр світової торгівлі, відбувся перехід від середньовіччя до епохи первісного нагромадження капіталу.

По-третє, розвиток зовнішньої торгівлі привів до створення у цей період нових форм організації торгового капіталу (торгові компанії, акціонерні компанії, біржі та ін.).

По-четверте, паралельно з торговим капіталом у цей період розвивався позичковий, або банківський, капітал, який прийшов на зміну середньовічному лихварству. Лихварський капітал обслуговував феодалів, з яких лихвар намагався отримати максимум грошей, а клієнтом банкіра був купець, у добробуті якого був зацікавлений сам банкір, оскільки його відсоток становив частину прибутку купця. Крім того, до послуг банкіра належали такі операції, як безготівкові розрахунки між купцями через його банк, обмін грошей. Таким чином, в епоху первісного нагромадження зародилось багато сучасних форм банківської діяльності. Країни, які утримували лідерство у торгівлі, ставали європейськими банками.

По-п'яте, розвиток торгівлі привів до змін у сфері виробництва, як сільськогосподарського, так і промислового. З'явилися нові організаційні форми — мануфактури, організаторами яких передовсім виступали купці. У сільському господарстві спостерігався перехід до грошової ренти, поступового звільнення селян, оренди, використання найманої праці, капіталістичного фермерства. Виробництво ставало все більш спеціалізованим.

По-шосте, відбувалося формування національних держав, що мали економічну основу для об'єднання у вигляді національного внутрішнього ринку, що формувався і пов'язував в єдине ціле окремі райони країни. Замість торговельної політики окремих міст формується торговельна політика держави. Це була політика протекціонізму, тобто захисту вітчизняних купців у їх боротьбі проти зарубіжних конкурентів.

По-сьоме, до кінця епохи первісного нагромадження формується перша економічна концепція, яка отримала назву меркантилізму. Вона виражала світогляд торгової і банківської буржуазії. Проте меркантилісти уже говорили про багатство нації, а не окремої людини, хоч помилково ототожнювали його з грошима, а гроші — з золотом та сріблом. Саме з цим пов'язана їх вимога до держави проводити політику протекціонізму в інтересах нації.

Для всіх провідних країн Західної Європи, і насамперед Англії та Голландії, характерні такі етапи на шляху розвитку капіталістичного виробництва: первісне нагромадження капіталу, проста капіталістична кооперація, мануфактурне виробництво, капіталістична фабрика. У цей період найбільш наповнене подіями історичного значення економічне життя Англії. Невелике острівне королівство з населенням 3—3,5 млн. осіб, що у 5 разів менше, ніж у Франції, з міським населенням близько 20 %, у XIII—XV ст. було економічно відсталою околицею Західної Європи і її аграрним придатком. Проте вже у XVI ст. Англія перетворилась у колоніальну імперію, передову державу світу, володіння якої були розкидані по всіх континентах. Цьому сприяло переміщення світових торговельних шляхів у XVI ст. із Середземного моря до Атлантичного океану. Англія опинилась у центрі світових морських торговельних шляхів. Тим самим покладено край відносній ізоляції Англії від економічного життя Європи.

Господарському зростанню Англії сприяло і становище континентальної Європи, промисловість якої дедалі більше потребувала англійської овечої шерсті. Англія вже не одне століття була постачальником цієї цінної сировини для європейського сукно-виробництва. Крім того, репресії герцога Альби у Нідерландах. Гугенотські війни у Франції, переслідування лютеран у Німеччині зумовили у XVI ст. масову еміграцію до Англії ремісників, особливо майстрів сукновиробництва. Процес первісного нагромадження капіталу відбувався в Англії більш інтенсивно, ніж в інших європейських країнах. Відокремлення дрібного виробника від його засобів виробництва і перетворення його на бідного продавця своєї робочої сили як вихідний пункт становлення капіталізму відбувалось у різних західноєвропейських країнах у неоднакових формах, у класичній — лише в Англії. Цей процес розпочався в Англії у XV ст. і закінчився у другій половині XVIII ст. зникненням селянства цієї країни взагалі.

З часів середньовіччя земля в Англії була феодалною власністю і перебувала в руках дворян, церкви та корони. Більша частина селян не володіла правом власності на землю. Лише 20 % англійських селян — фригольдерів, хоч і сплачували власникам землі — лендлордам невелику грошову ренту, могли вільно розпоряджатися своїми земельними наділами. 60 % всіх селян Англії становили копігольдери, які ще у XIV—XV ст. звільнились від кріпосної залежності. Селяни цієї категорії були тільки спадковими власниками землі, за користування якою вони повинні були сплачувати феодалу грошову ренту. Щоб користуватись наділом свого батька, спадкоємець копігольдера сплачував спеціальну данину — фاین, яку феодал збільшував до небачених розмірів. Тому копігольдери змушені були відмовитись від своїх земельних наділів і перетворювались або у лізгольдера — тимчасового орендаря клаптика землі на умовах, які встановлює лорд, або у котера — безземельного селянина, батрака і поденника, або в паупера — бідняка.

Сільське населення Англії у XV ст. становило 4,2 млн із 5,5 млн осіб всього населення королівства. На селі ніколи не припинялась вперта боротьба за землю між копігольдерами і феодалними землевласниками-лендлордами. Традиційні утримувачі землі стали для останніх головною перешкодою на шляху до нових форм господарського користування землею.

XVI ст. виявилось періодом різких змін у становищі селян Англії. Зі збільшенням наприкінці XV ст. попиту на англійську шерсть в Європі та цін на неї прибутковішою справою стало вівчарство, а не землеробство. Тому більшість великих землевласників почали перетворювати землі своїх володінь у пасовища і розводити овець. Вони захоплювали общинні землі, якими раніше користувались разом із селянами, зганяли селян, в основному копігольдерів, з їхніх наділів, руйнували не тільки окремі селянські будинки, а й цілі села, а захоплені таким чином землі огорожували тинами, канавами, живоplotом. Відвойовані землі лендлорди здавали в оренду великим фермерам-тваринникам, за що отримували велику ренту, а іноді самі розводили великі отари овець. Приклад лордів наслідували заможні селяни. Цей період обезземелення англійського селянства увійшов в економічну історію Англії під назвою огородження.

Реформа церкви, так звана Реформація, проведена у першій половині XVI ст., відіграла важливу роль у справі нагромадження капіталу в Англії. Землі та майно монастирів були частково продані за низькими цінами дворянам, фермерам, багатим міським жителям. Нові власники збільшували ренту, зганяли селян з їхньої землі та огорожували свої нові володіння. Секуляризація майна монастирів значно збагатила королівську казну, збільшила земельні володіння "нових дворян" і буржуазії, позбавила колишніх власників церковних земель засобів виробництва.

Примусове обезземелення селян стало передумовою аграрного перевороту, зміст якого полягав у переході від старого, феодалного, землеволодіння до нового, буржуазного, від старої феодалної до нової капіталістичної-організації сільського господарства. Він тривав в Англії майже 300 років.

Обезземелені селяни, які залишились без засобів існування, поповнили ряди бідняків і бродяг і врешті-решт вимушені були продавати свою працю підприємцям міст і сіл. Цьому сприяла і політика уряду Англії, який шляхом видання низки законів, що отримали назву "кривавого законодавства", примушував безземельних селян найматися на роботу до капіталістів. За недотримання цих законів працездатні бідняки на перший раз каралися різкими доти, доки не потече кров по тілу, наступного разу їм відрізали половину вуха, на третій раз їм загрожувала смертна кара. Крім того, за злиденність, бродяжництво загрожували таврування, тюрма і галери.

Створення ринку вільних робочих рук супроводжувалось нагромадженням у невеликої кількості людей значних грошових коштів, необхідних для будівництва капіталістичних підприємств і оплати найманих робітників. Це також досягалось шляхом насилля, пограбування, обману, шахрайства тощо.

Участь Англії у торгівлі рабами і піратстві стала одним із джерел нагромадження великих грошових коштів. Уже з XV ст. Англія займала перше місце з доставки африканських рабів до Америки. З 1562 по 1775 р. англійські торговці рабами вивезли з Африки до Америки близько 3 млн осіб. Разом з торгівлею рабами англійці займались і піратством, грабуючи іспанські кораблі, міста і порти у Південній Америці.

Піратські пограбування англійців завдавали великої шкоди Іспанії, іноді до 3 млн дукатів (італійська монета високої проби, найбільш поширена у Західній Європі, 3,4—3,5 г золота) за рік. Доходи від торгівлі рабами і мореплавання під "чорним роджером" на чолі з капітаном Флінтом метрополії перетворювали у капітал, а торговцям рабами і піратам король Англії присвоював дворянські титули і звання адміралів.

У первісному нагромадженні капіталу значну роль відіграла система державної позики. Королі Англії, які весь час відчували потребу в грошах, вимушені були позичати їх у постачальників і купців під великі відсотки. У результаті потерпав платник податків, а збагачувалась англійська буржуазія.

У XVI—XVII ст. важливу роль у сприянні нагромадженню відігравала протекціоністська політика. Уряди багатьох країн ввели великі податки на імпортовані готові товари, забороняли експорт сировини і продуктів харчування. Така меркантилістська політика давала буржуазії можливість утримувати на внутрішньому ринку високі ціни на товари вітчизняного виробника і сприяти розвиткові національного виробництва.

У ході первісного нагромадження капіталу в країні формувалися зовнішній і внутрішній ринки. Завдяки розвитку торгівлі вони розширювались, і це стало ще одним додатковим джерелом збагачення англійських купців. Частину своїх капіталів останні вкладали в національну економіку, особливо у добувну промисловість, виробництво пороху, паперу, мила, будівництво кораблів та ін.

В інших країнах, де зароджувались капіталістичні відносини, також відбувався процес первісного нагромадження капіталу. Проте там, де збереглося численне селянство, він був менш виразним, проходив більш повільно і в специфічних для кожної країни формах.

Ускладнення класової структури суспільства було результатом виникнення нового способу виробництва. Поряд з основними класами феодального суспільства (феодала, селяни, ремісники) виникають нові — наймані робітники і капіталісти.

Таким чином, незважаючи на швидкий розвиток капіталістичного виробництва у Західній Європі, його подальший розвиток у XVI—XVII ст. стримувався панівними феодальними порядками. Монархії західноєвропейських країн за допомогою податків грабували і трудящих, і буржуазію, феодальна власність на землю і цехові організації обмежували поле діяльності підприємців. Тому гасла ліквідації феодальних порядків, встановлення вільного підприємництва і вільної конкуренції стали одними з основних вимог буржуазних революцій у Нідерландах у другій половині XVI ст. і в Англії в середині XVII ст.

Наслідками революції цін стали:

- встановлення тісних економічних контактів з європейським ринком;
- участь Росії в міжнародному поділу праці;
- швидкий розвиток товарно-грошових відносин;
- трансформація поміщицького господарства;
- розширення й посилення панщинного режиму;
- виникнення постійного дефіциту державного бюджету.

Безпосереднім результатом великих географічних відкриттів було створення колоніальної системи. Першими на шлях колоніального грабунку вступили Іспанія і Португалія, створивши величезні колоніальні володіння. Поступово їх витиснули Голландія, Англія, Франція, перемігши на зовнішньому й внутрішньому ринках. Нещадне пограбування колоніальних народів принесло європейським колонізаторам величезні багатства й сприяло піднесенню економіки європейських країн.

Почалася перебудова європейських економічних відносин. Розклад феодального господарства був пов'язаний з такими процесами, як розвиток товарного господарства; спеціалізація ремесла, що наближалася до рівня мануфактурного поділу праці; посилення майнової та соціальної диференціації; формування великих капіталів і розвиток розширеного відтворення. У сільському господарстві ці процеси відбувалися повільно. Феодальна земельна власність поступово стала об'єктом купівлі-продажу. Розорення дрібного і середнього дворянства набуло широких масштабів. У Франції воно поповнювалося за рахунок "людей мантиї" (чиновників, буржуазії). Селянські цени еволюціонували у дрібну селянську власність, феодальна грошова рента і оренда — у капіталістичну ренту і оренду, використовувалася наймана робоча сила. Дворянство збідніло. Були вигідними ліквідація селянських наділів, перехід до фермерського господарства.

Гене́за індустріальної цивілізації пов'язана з розвитком мануфактурного виробництва. Оскільки від ролі мануфактури в економічній структурі країн залежав розвиток їх у цілому, господарство XVI—XVIII ст. можна охарактеризувати як мануфактурне.

Мануфактура — підприємство, засноване на ремісничій техніці, поділі праці, вільнонайманій робочій силі. Це стадія промисловості, що історично передувала великому машинному виробництву. Існували два типи мануфактур — розсіяна (децентралізована) та централізована.

Розсіяна мануфактура, що розвивалася в основному в XVI — першій половині XVII ст., ґрунтувалася на сільських промислах і дрібному ремеслі.

Централізована мануфактура характеризувалася територіальною єдністю виробництва і утвердилася в другій половині XVII ст. Мануфактури виникали в тих галузях, де рівень спеціалізації та технічного розвитку створював умови для реорганізації виробництва. Такі умови в XVI ст. були в сукняному виробництві, металургії, суднобудуванні, книгодрукуванні. Зародження мануфактур відбувалося у двох напрямках:

1) торговий капітал підпорядковував виробництво;

2) виробник ставав і підприємцем, і купцем. Одночасно в промисловості зберігалися ремесло і дрібне товарне виробництво.

Передумови індустріалізації сільського господарства формувалися у трьох основних напрямках: створення буржуазних форм земельної власності, перетворення феодалльної ренти на капіталістичну, зростання товарності. Ці процеси відбивали боротьбу між ринковим підприємництвом і дрібнотоварним виробництвом.

Відбулися значні зрушення в сфері обігу і розподілу. Просте товарне виробництво переростало в ринкове, розвивався міжнародний поділ праці, формувалися національні, європейські та світові ринки товарів і грошей. Панівну роль відігравали Голландія і Англія. Європейські феодалні країни були вилучені із світового ринку і перетворилися на країни-продавці продукції своїх аграризованих економік.

Відбулися радикальні зміни в організації світової торгівлі. З'явилися монопольні торгові компанії, вдосконалилися товарні біржі. Зародилася страхова справа. Доходи розподілялися через зарплату (найману працю), прибуток (капітал), ренту (земельну власність).

Великі географічні відкриття мали важливе значення для господарства Західної Європи. Виникли економічні зв'язки між найвіддаленішими землями і народами різної матеріальної культури. Торгові шляхи перемістилися з Середземномор'я на океан. Зовнішня торгівля у XVI — XVIII ст. стала світовою. З американського континенту в Європу були завезені кукурудза, картопля, тютюн, какао, ваніль, індики. Європа віддячилася Новому Світові збіжжям, овочами і фруктами, різного роду тваринами. Почалося формування світового ринку, складної макроцивілізаційної системи, основою якої були новоєвропейська цивілізація, і в яку поступово втягувалася Америка, Східна Європа з підвладними Росії просторами Євразії та африканський континент.

Небачений приплив до Європи благородних металів зумовив так звану революцію цін. Вона почалася насамперед в Іспанії, яка отримувала значну частку колоніального золота і срібла. Зросли ціни на товари в Іспанії, Португалії у 4 рази, а на хліб — навіть у 5 разів, у Франції — в 2,3, а в Англії — 2,5 рази. Одночасно почалося здешевлення дорогоцінних металів. Внаслідок революції цін найбільше збагатилися купці, що займалися посередницькою торгівлею, збільшилися прибутки промисловців. Прискорився перехід до мануфактурного виробництва.

ДЯКУЮ ЗА УВАГУ!

Сподіваюсь Вам